

Matija Pudić

preddiplomski studij povijesti i anglistike
Filozofski fakultet u Zagrebu

Intervju s prof. dr. sc. Nevenom Budakom

*Prof. dr. sc. Neven Budak
(foto: NFOTO)*

O profesoru Budaku:

Neven Budak rođen je 1957. godine u Zagrebu, gdje je pohađao osnovnu školu i gimnaziju. Jednopedmetni studij povijesti upisao je 1975., a diplomirao 1979. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kasnije je magistrirao s temom *Servi i famuli u komunalnim društvima na istočnom Jadranu*, a doktorirao 1991. s temom *Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća*. Profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu bio je od 1983. do 2023. kada se prebacio na Filozofski fakultet u Rijeci. Između ostalog držao je nastavu na sveučilištima u Splitu, Osijeku i Dubrovniku te Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti. Od 2000. do 2004. obnašao je dužnost dekana Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Profesor Budak specijalizirao se za teme hrvatske srednjovjekovne i ranonovovjekovne povijesti, ali i za povijest hrvatske historiografije te probleme nastave povijesti. Od brojnih djela profesora Budaka valja istaknuti: *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku* (Koprivnica: Dr. Feletar, 1994.), *Prva stoljeća Hrvatske* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada,

1994.), zbornik radova *Etnogeneza Hrvata* (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1995.) *Hrvatska i Slavonija u ranom novom vijeku* (Zagreb: Leykam International, 2007.), *Hrvatska povijest od 550. do 1100.* (Zagreb, Leykam International, 2018.), *Na dnu društvene ljestvice: robovi i služinčad na istočnoj jadranskoj obali* (Zagreb: Leykam International, 2022.).

Možete li nam opisati same početke Vaše karijere? Kako se kod vas razvio interes za povijest i onda kako baš za srednji vijek? Jeste li možda u tim ranim danima razmišljali o bavljenju drugim područjima poput antike ili moderne povijesti?

Kao dječak dugo sam zamišljao da ću se baviti arheologijom, ali je na kraju prevladalo zanimanje za povijest. Bilo je tu i drugih mogućnosti. Započeo sam i studij novinarstva na Političkim znanostima, a dvoumio sam se i oko upisa vanjske trgovine i anglistike. Od politologije sam odustao nakon prvog semestra jer mi je bilo naporno ponekad i dva puta na dan odlaziti s Filozofskog na Političke znanosti i obratno. Tako je sve na kraju spalo na jednopredmetni studij povijesti, iako sam nakon diplome upisao i arheologiju, ali i tu sam ostao samo jedan semestar. U vrijeme kada sam upisao povijest najviše me zanimalo 19. stoljeće, ali mi je i srednji vijek bio jako zanimljiv. Maturalni rad pisao sam o Tomislavu, ne znajući da se te teme neću više nikada riješiti.

Tko su Vam bili glavni uzori u tim ranim danima? Tko je od Vaših profesora najviše utjecao na Vas i imate li možda nekih ličnosti izvan fakulteta koje smatrate uzorima?

Veliki dio mojih profesora imao je utjecaj na moje formiranje kao povjesničara i nastavnika. Mate Suić imponirao je znanjem i gardom tradicionalnog profesora, Petar Selem na rijetkim je predavanjima koja bi održao oduševljavao teatralnim načinom izlaganja, ali i velikim poznavanjem Starog istoka, a Jakov Stipišić znao je kako nas uvesti u čitanje starih rukopisa. Od Ivana Kampuša naučio sam kako biti pedantan u pisanju bilježaka (iako sam onda mislio da cjepidlači), Rene Lovrenčić držao je fascinantna predavanja o svjetskoj povijesti 20. stoljeća, a Tomislav Raukar izlagao je možda previše jednolično, ali vrlo sustavno i razgovjetno te nas je učio disciplini, držeći predavanje od prve do zadnje predviđene minute. Ljubo Boban predavao je kontroverzne teme iz povijesti Jugoslavije, učeći nas da otvoreno o svemu razgovaramo, a zanimljiva je bila i Ljerka Kuntić, iako nikada nije predavala više od dvadesetak minuta jer je vječito kasnila na nastavu. Veliki je dojam na mene, a i druge, ostavio Jaroslav Šidak koji je tada već bio u mirovini, pa su mu predavanja bila fakultativna, ali je njegova dikcija bila takva da je bez problema zadržavala pažnju slušatelja. No moram istaknuti dvije profesorice koje su na mene izvršile presudan utjecaj. To su bile Nada Klaić i Mirjana Gross. Mirjana Gross nije bila predavačica koja bi općinila svojim načinom izlaganja, ali je na seminarima i u razgovorima izvan nastave fascinirala svojim znanjem i načinom na koji nas je navodila da razmišljamo i da se upoznajemo s novim tendencijama u historiografiji. Ohrabrivala nas je da kao studenti počnemo objavljivati prikaze u Časopisu za suvremenu povijest. Nada Klaić imala je pak predavanja koja su većinu studenata oduševljavala svojom živopisnošću (da ne spominjem psov-

ke koje su se odnosile na njezine kolege, žive i mrtve, što nas je zabavljalo, iako nije bilo baš akademski), ali još više neortodoksnim pristupom temama srednjovjekovne povijesti koje smo svi poznavali onakvima kakve su se učile u školama ili predstavljale u javnom diskursu. Ona me navela da napišem svoj prvi članak povodom 750. obljetnice Požege, objavljen u Vjesniku 1977. Pri kraju studija bio sam u velikoj dvojbi za koji se segment povijesti opredijeliti jer sam htio raditi s obje profesorice. Na kraju je presudilo to da se Nada Klaić izborila za radno mjesto asistenta.

Naravno da je i izvan Odsjeka za povijest bilo povjesničara koji su utjecali na moj način razmišljanja o povijesti. Od domaćih istaknuo bih Miroslava Bertošu, po mom sudu, uz Mirjanu Gross, našeg najboljeg povjesničara. Žao mi je da smo se tek pred kraj njegova života češće družili na kavama, najčešće razgovarajući o knjigama koje smo netom pročitali. I među inozemnim je povjesničarima bilo onih koji su ostavili traga u mojem radu, a spomenut ću samo trojicu: Michaela Mitterauera, Herwiga Wolframa i Jánosa Baka. Prvi me uveo u teme socijalne povijesti, drugi me upoznao s istraživanjima etnogeneza, a treći mi je otvorio mnoga vrata europske i američke historiografije, ali mi je bio uzor i kao nastavnik i mentor.

Uz Nadu Klaić nerijetko vezujemo pridjev „kontroverzna“. Što mislite o tome? Kakav je bio Vaš odnos s profesoricom Klaić?

Ne mislim da je taj pridjev prikladan za opis njezina rada, iako bi se donekle mogao rabiti za objašnjenje njezina ponašanja. Neki su kao „kontroverznu“ vjerojatno prepoznavali njezinu hiperkritičnost, ali ona je u zalaganju za svoje stavove bila dosljedna i u tome nije bilo ništa kontroverznoga. To što je pisala mnogima se nije sviđalo, ponekad nije bilo ni točno, ali to je slučaj sa svim povjesničarima i njihovim djelima. Druga je stvar bio njezin odnos prema kolegama iz struke koji se mijenjao iz ponekad sasvim neobjašnjivih razloga. I moj je odnos s njom prolazio toplo-hladne faze, od vrlo srdačnih u vrijeme mojih studentskih dana do prekida bilo kakve komunikacije osim polemike u ondašnjem tjedniku „Danas“. U svemu tome sam ipak prošao bolje od mojih prethodnika na katedri, Josipa Lučića, Ivana Kampuša i Tomislava Raukara, koji su svi bili asistenti Nade Klaić. Jedan je morao napustiti fakultet, drugi je morao otići na drugu katedru, a treći je mogao predavati samo kasni srednji vijek. Sa mnom se ipak dogovorila, nakon što sam 1983. obranio magisterij i nakon što smo ponovo počeli razgovarati, da mogu predavati i držati seminar i ispite za jednopredmetne studente, a ona je sebi ostavila dvopredmetne. O tome smo na njezino inzistiranje morali potpisati sporazum jer se bojala da će nakon nekog vremena promijeniti mišljenje. Žao mi je da je preminula u vrijeme kada smo opet prekinuli odnose zbog gore spomenute polemike. Kada je preminula, na Odsjeku se dugo osjećala velika praznina.

Tijekom Vaše karijere bavili ste se raznim temama od ranosrednjovjekovnog društva i gospodarske povijesti, nastanka rane hrvatske države i razvoja kasnosrednjovjekovnih gradskih naselja pa sve do hrvatskog ranog novog vijeka. Kako su ovi istraživački interesi nastajali kod Vas? Jesu li svi proizašli iz Vašeg osobnog zanimanja ili je za neke bilo vanjskih poticaja?

Mislim da si nitko, osim ako nije jako lijen ili strašno discipliniran, ne može priuštiti da se bavi samo onim što ga zanima. Naravno da je to glavni pokretač istraživačkog rada, ali nemalu ulogu igraju i različiti drugi poticaji. Neki put ste uključeni u neki projekt za koji treba odraditi nešto čime se inače možda ne biste bavili, drugi put se od vas traži da sudjelujete na nekom obljetničarskom znanstvenom skupu, treći put vas na suradnju zove netko od uglednih kolega koje ne želite odbiti, a ponekad, budimo iskreni, idete na neki skup zato što u tom gradu još niste bili pa biste ga rado vidjeli, iako vam tema nije bog zna kako zanimljiva. Ipak, mislim da sam većinu onoga što sam objavio napisao zato što me to zanimalo. Sva povijesna razdoblja su mi interesantna, neka kao tema istraživanja, druga kao tema literature koju čitam. Pritom, naravno, postoji opasnost da ne ulazite dovoljno duboko u materiju, ali to mi se ipak čini bolje od uskih specijalizacija pri čemu tako usko usmjereni povjesničari često cijeli život prežvakavaju istu temu.

Kad smo već kod Vaših interesa moramo spomenuti i nerazjašnjen problem etnogeneze Hrvata. Na čemu Vi temeljite svoje mišljenje o hrvatskoj etnogenezi i kako bi budući povjesničar srednjeg vijeka trebao pristupati rješavanju ovoga problema? Ima li prostora za nove teorije?

Danas je koncept etnogeneze zapravo napušten, iako kolokvijalno još uvijek koristimo taj termin. Radije govorimo o identitetima, iako je i to podvrgnuto kritici, no nečim se ipak moramo služiti kada se bavimo pitanjem „etnogeneze“. Problem je, kako kažete, nerazjašnjen, a takav će i ostati jer nikada nećemo naći izvor u kojem će pisati „Mi Hrvati, čije ime znači xy, doselili smo se godine xy iz zemlje xy i zaposjeli smo zemlju xy. Bilo nas je pritom xy, a u novoj smo domovini zatekli xy starosjedilaca.“ Prema tome, nikada nećemo znati tko su bili Hrvati koji su došli u antičku Dalmaciju, zašto su se tako zvali, kada su došli i koliko ih je bilo. Zbog toga su i mogle nastati tolike teorije o njihovu podrijetlu. Hoće li se u budućnosti pojaviti neke nove, teško je reći. Naizgled je smišljeno sve što se dalo smisliti, s više ili manje argumenata, ali mašta istraživača je velika. Svi oni koji se bave ovom problematikom, kao i bilo kojom drugom, trebaju poći od izvora i njihova kritičkog vrednovanja. Zamka koju treba izbjeći je podređivanje izvora ideji na koju je istraživač došao. To se odnosi na bilo koju problematiku, ali u slučaju istraživanja podrijetla i vremena doseljenja Hrvata to je naročito čest slučaj.

U kolikoj su mjeri „etnogeneza Hrvata“ i hrvatsko rano srednjovjekovlje bili „vruća tema“ i predmet manipulacija devedesetih godina prošlog stoljeća?

Nada Klaić na svojim je predavanjima govorila o raznim teorijama o podrijetlu Hrvata, a to, uostalom, možete naći i u njezinoj knjizi *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. U javnosti se, međutim, o tome nije govorilo jer je službeni stav politike bio da su Hrvati, kao i drugi jugoslavenski narodi, Slave-ni. Godine 1986. bio sam na svojem prvom inozemnom znanstvenom skupu u Austriji, u bivšem cistercitskom samostanu Zwettl, gdje je čuveni bečki profesor Herwig Wolfram održavao godišnje skupove na temu etnogeneza (održava-

vaju se, ako se ne varam, i dan-danas). Upoznavši se s tom temom, organizirao sam 1989. na Filozofskom fakultetu simpozij „Etnogeneza Hrvata“. Bilo je to vrijeme bujanja srpskog nacionalizma i iznošenja raznih nevjerojatnih teza, poput one Vasilija Krestića o genocidnosti Hrvata. U takvoj atmosferi, prvi znanstveni skup na kojem se, između ostaloga, govorilo o iranskoj i gotskoj teoriji, dotada u javnosti nedodirljivim temama, izazvao je veliko zanimanje. Sjećam se novinara Stojedinice, ali bilo je tu i drugih. Dvorana VI bila je krcata. Kladim se da je tamo bio i netko iz državnih službi koje su trebale nadzirati skup, ali nisu se predstavili. Vjerojatno se očekivalo da ćemo na srpski nacionalizam uzvratiti istom mjerom, ali naš je simpozij ostao strogo u granicama znanstvenog, što se može vidjeti i po zborniku objavljenom nekoliko godina kasnije. Vrlo su zanimljive bile i diskusije koje su, na sreću, snimljene, pa bi bilo zgodno da se s kazete za diktafon prebace u digitalni oblik i možda objave.

U devedesetim godinama i Hrvati su, nažalost, podlegli zovu nacionalističkih interpretacija povijesti, pa tako i etnogeneze Hrvata. To u ratnim okolnostima nije neočekivano, ali je šteta da je uzelo previše maha pa se ni do danas nismo do kraja oslobodili zastarjelih i mitologiziranih, neznanstvenih interpretacija. Ipak, danas više, na primjer, nema ozbiljnih zastupnika teze o tome da su Hrvati došli iz Irana i da su stari više tisuća godina. Devedesetih je godina ministarstvo znanosti financijski pomagalo nekakvu arheološku ekspediciju u Iran kako bi se pronašli tragovi najstarijih Hrvata. U sva ta tumačenja o podrijetlu Hrvata bili su uključeni i brojni amateri, a napose su aktivni bili neki profesori fizike s PMF-a.

Devedesete su ujedno i vrijeme pokretanja Povijesnog društva Otium koje je izdavalo istoimeni časopis. Zašto časopis nije ušao u svoje treće desetljeće?

Ne sjećam se ni da je ušao u drugo desetljeće, što je doista šteta. Slično kao s etnogenezom, i osnivanje Otiuma je jednim dijelom bila posljedica mog boravka u Beču. Tamo sam se uključio u rad Instituta za istraživanje ranoga novoga vijeka, koji je vodio profesor Karl Wocelka. Osim što su teme o kojima se raspravljalo bile zanimljive, originalan je bio i način održavanja sastanaka s diskusijama – održavale su se u jednoj bečkoj gostionici, u kojoj su za drugim stolovima sjedili drugi gosti. Takav mi je pristup bio jako zgodan i nekoliko mi se godina vrtio po glavi. Početkom 90-ih godina otvarale su se nove teme mikrohistorije i povijesti svakodnevice, za koje u našem akademskom, visokoškolskom okruženju nije bilo mogućnosti uključivanja. Tako sam došao na ideju o osnivanju društva i predložio to nekim tada mlađim kolegicama i kolegama, koji su to spremno prihvatili. Zdenka Janeković Römer predložila je ime, a kći Brune Kuntić izradila je logo u obliku onog avarskoga konjića pronađenog u Biskupiji. Osim mlađih povjesničara, bila je tu i Mirjana Gross, uvijek otvorena za nove poticaje i promišljanja. Ona je i održala prvo predavanje u gornjogradske gostionici Pod starim krovovima. Na sastancima se okupljalo šaroliko društvo koje se u međuvremenu podijelilo na lijeve, desne, konzervativne i progresivne, ali u ono vrijeme svi smo se lijepo družili i vodili zanimljive diskusije. Može biti da je ljudima trebalo mjesto na kojem se u

ratno doba moglo raspravljati o temama koje nisu bile vezane uz rat. Sjećam se kako me je tadašnji ministar znanosti, Ivo Sanader, pitao zašto se društvo ne zove „Hrvatsko povijesno društvo Otium“, nego samo „Povijesno društvo Otium“. Odgovorio sam da se u Hrvatskoj valjda podrazumijeva da je društvo hrvatsko te da se to ne mora uvijek naglašavati, s čim se on složio, ili je barem prešao preko toga, smatrajući našu inicijativu politički nevažnom. Zanimljivo je da su se istovremeno, ali bez da smo znali jedni za druge, slična društva javila u Ljubljani i Beogradu, oko časopisa Zgodovina za vse i Godišnjak za društvenu istoriju. Za razliku od nas, oni su nastavili izdavati svoje časopise do danas. Naš je časopis izlazio zahvaljujući financijskoj potpori Danijela Žderića, vlasnika izdavačke kuće Profil, i zahvaljujući mojem entuzijazmu glavnog urednika (ako smijem sâm to reći). Kako se društvo ugasilo kada ga je preuzelo novo vodstvo, časopis je izgubio svoj oslonac. Još sam ga neko vrijeme kao urednik mogao „gurati“, ali onda je presušila i financijska pomoć, a takav se projekt kao *one-man band* nije mogao nastaviti. Ili ja nisam bio Josip Matasović, ili su u njegovo vrijeme okolnosti bile drugačije, ili oboje.

Od 2000. pa do 2004. godine obnašali ste dužnost dekana Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Što pamтите iz vremena Vašeg dekanskog mandata?

Pa o tome bismo mogli napraviti zasebni intervju jer se u te četiri godine svašta događalo. Ilustrirat ću to na nekoliko primjera, ne navodeći ih ni kronološki, ni po važnosti. Primjerice, Vijeće fakulteta je na moju inicijativu pokrenulo pitanje revizije Vatikanskih ugovora s obzirom na odredbu po kojoj visokoobrazovni sustav u Hrvatskoj u svemu treba slijediti nauk katoličke vjere. Naravno da to tadašnji rektor Branko Jeren nije nikada htio staviti na dnevni red Senata. Zatim smo započeli projekt izgradnje knjižnice koji je nastavio i dovršio moj nasljednik prof. Miljenko Jurković, a za koji je posebne zasluge imao naš prodekan prof. Željko Jernei. Započete su i pripreme za Bolonjsku reformu, nažalost na lošim polaznim osnovama, pa nije nikada provedena prema izvornim zamislima. Klubu studenata FF-a omogućili smo korištenje današnjeg prostora koji nije adekvatan, ali je neusporedivo bolji od podrumske prostorije kojom se dotad koristio. Od manje ozbiljnih stvari, sjećam se kako je jedan student na cesti našao neke piliće koji su bili namijenjeni kao hrana nekoj velikoj zmiji, kućnom ljubimcu, ali su ispali iz transporta. Donio ih je na fakultet jer nije znao što bi s njima i stavio ih u unutarnji vrt. Pijukanje je išlo na živce nekim nastavnicima koji su imali kabinete u prizemlju, pa su tražili da ih izbacimo. Na to su studenti pokrenuli peticiju za spas i udomljavanje pilića. To je bila najuspješnija peticija u povijesti fakulteta, pa sam na Vijeću pokrenuo pitanje što s pilićima. Zaključeno je da ćemo se obratiti rektoru i tražiti pomoć Sveučilišta. Nažalost, rektor nije imao smisla za humor i nije ni tu točku htio predložiti Senatu. Tako su pilići, umjesto u ustima pitona, završili u loncu, ako se ne varam, svojeg privremenog spasitelja.

Vi ste kroz brojne novinske članke, radijske i televizijske emisije doprinijeli popularizaciji naše srednjovjekovne povijesti, ali i povijesti općenito. Čak ste se okušali i u pisanju povijesti srednjeg vijeka za djecu. Kako

povjesničar može ove određene probleme našeg srednjeg vijeka, poput etnogeneze Hrvata, prikazati javnosti? Kakva su Vaša iskustva s pisanjem povijesti za djecu, je li Vam to bio problem?

Uvijek sam bio mišljenja da, ako poznate materiju o kojoj je riječ, možete o njoj govoriti jednostavno, da vas svi razumiju. To vrijedi i kada pišete za djecu. Sve što djeci treba objašnjavati, ovisno o uzrastu, može se izreći jednostavno, ako sami imate jasnu sliku onoga o čemu govorite ili pišete. Pisanje za djecu nije mi bilo problem, a ponosan sam da sam u jednom četvrtom razredu pet sati „u komadu“ predavao povijest od antike do danas, s time da su djeca cijelo vrijeme pratila i postavljala pitanja. Poslije su mi svi nacrtali što ih se najviše dojmilo, uglavnom dvorce i vitezove, ponekog uskoka i Rimljane kako povraćaju nakon prejedavanja. Inače smatram da je idiotska ideja desetogodišnjoj djeci predavati, kao što je predviđeno kurikulumom, cijelu hrvatsku povijest u četiri sata, nabrajajući brojna imena i koristeći termine koji su im potpuno nejasni, ali može ih se upoznati s dijelovima povijesti na anegdotalan način i tako ih zainteresirati.

Smatrate li da se povjesničari nevoljko upuštaju u društveno-politički angažman?

Većina povjesničara to izbjegava, ali ipak ima nekolicina koja se rado angažira, premda rjeđe izravno u stranačkoj politici. Mislim da su sada stranački aktivni samo Nikola Grmoja i Zlatko Hasanbegović, iako znam još neke koji su članovi stranaka, ali nisu eksponirani ili su im stranke beznačajne. Za povijesnu znanost takvi su angažmani uglavnom beskorisni. Druga su vrsta angažmana javni nastupi u kojima povjesničari imaju ulogu eksperata za društveno-političke prilike ili intelektualaca čije mišljenje u društvu ima određenu težinu. Napokon, tu su i oni povjesničari koji javno raspravljaju o pitanjima struke ili nastoje popularizirati povijest, što je također svojevrsni društveni angažman. Mislim da bi bilo bolje kada bi više povjesničara javno iskazivalo svoje mišljenje jer je to, uz istraživanje, glavna zadaća povjesničara. Čemu istraživati, ako rezultati ostanu nijemi na stranicama časopisa ili knjiga koje samo mali broj stručnjaka uzima u ruke? Naša je zadaća da ljude učimo razmišljati i da ih informiramo kako bi mogli donositi argumentirane zaključke u raspravama o prošlosti, koje su zapravo uvijek rasprave o sadašnjosti. Bjelokosne kule nisu mjesta u kojima bi povjesničari trebali boraviti.

Također dio svoje karijere ste posvetili radu na reformama znanosti i školstva. Koji su po Vama glavni problemi hrvatskog školstva danas i kakvu bi ulogu povijest trebala imati u školstvu?

Glavni je problem hrvatskog školstva to što među političarima koji bi trebali donositi odluke nema vizije. Ne postoji ni volja, a ni sposobnost da se na unaprijeđenje obrazovanja gleda dugoročno, preko granica jednog mandata. Ne postoji ni želja za postizanjem konsenzusa među vodećim strankama, a bez toga se ne može voditi državna politika, nego se vodi samo stranačka, jedno-mandatna politika. Većina onih koji su dionici obrazovnog sustava ne znaju gledati „izvan kutije“ i ne omogućavaju prodor novih ideja koje su nužne za

unaprjeđenje obrazovnog sustava. Strah od eventualne pogreške veći je od potrebe za inoviranjem.

Mislim da Povijest ima doista nezaobilaznu ulogu u obrazovnom procesu, naravno ako se podučava na pravi način. Svedemo li nastavu povijesti na besmisleno bubanje činjenica, onda od nje nema neke koristi, dapače, gubi se dragocjeno vrijeme. No ako se povijest uči s razumijevanjem, ako učenici aktivno uče i istražuju, onda je Povijest ključni predmet u stvaranju kritičkog mišljenja i odgajanju učenika kao aktivnih, kritičkih građana, nositelja demokratskih procesa.

Čini se da se u Hrvatskoj učestalo govori o ili poziva na povijest. Koliko sama država ulaže u povijesna istraživanja?

U Hrvatskoj se često spominje povijest ili se na nju poziva, ali od čitave hrvatske povijesti to se uglavnom svodi na zadnja dva rata. Rijetko kad se rabe neki drugi događaji ili povijesne osobe iz starijih razdoblja. No mislim da Hrvatska u uporabi povijesti u političkom ili svakodnevnom diskursu nije nikakav izuzetak, bar ne u europskim i američkim razmjerima. U ovom je času razlika možda u tome što se zapadne zemlje više bave kolonijalizmom i ropstvom, dok se istočne bave razdobljem komunističkih vlasti.

No pozivanje na povijest nije odraz velikog interesa bilo javnosti, bilo vlasti za istraživanje povijesti. U tu su svrhu dovoljni poznati stereotipi i beskonačno puta ponovljene fraze. To nema veze s financiranjem istraživanja koje je svakako nedovoljno, što se, primjerice, vidi po tome da nemamo pravih vlastitih instituta u inozemstvu, u mjestima gdje se nalaze za nas najvažniji arhivi. Druga je stvar da bi se sredstva koja se ulažu mogla upotrebljavati racionalnije, pa bi se postizali bolji rezultati. Kada bi svi neproduktivni ili slabo produktivni povjesničari bili zamijenjeni marljivima i kvalitetnima, ili kada bi rascjepkana mreža raznih odsjeka/odjela za povijest i instituta bila racionalizirana, sa središtima u kojima bi bilo više istraživača, tada bi i rezultati hrvatske historiografije mogli biti znatno bolji.

Još jedna od značajki Vaše karijere je Vaša široka suradnja sa stranim institucijama. U kakvom je položaju hrvatska medievistika ako je usporedimo s drugima iz Srednje i Zapadne Europe? Koliko može za razvoj naše medievistike značiti studiranje mladih povjesničara u inozemstvu? Ima li u nekim sveučilištima u Hrvatskoj potencijala za stvaranje centra međunarodne suradnje na akademskoj razini?

Tijekom moje karijere, koja je započela davne 1980., hrvatska se historiografija znatno otvorila prema inozemstvu i drugim historiografijama. I moji su profesori imali kontakte s inozemstvom, ali oni su bili rijetki i svedeni na neposredno okruženje: Austriju, Italiju, Mađarsku, Čehoslovačku, SSSR, donekle Francusku. Iznimka je bila Mirjana Gross, koja je bila povezana i s kolegama u Njemačkoj, SAD-u i drugdje. Što se medievistike tiče, promjena je nastala početkom devedesetih godina, kada se otvorio Odsjek za medievalne studije na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti. To je sveučilište i preko Odsjeka za povijest privlačilo naše studente, ali većina je ipak odlazila na medievistiku. Preko Budimpešte otvorila su se vrata našim mladim istraživačima i prema

američkim, britanskim, skandinavskim, njemačkim, srednjoeuropskim i drugim historiografijama. Mnogi današnji istraživači, najviše – ali ne samo – iz Zagreba, danas su dio velike mreže medievista, od SAD-a do Australije.

Zahvaljujući (i) tome, hrvatska medievistika danas je razmjerno dobro uklopljena u svjetske istraživačke trendove, a njezini rezultati zapadnim povjesničarima više nisu nepoznanica kakva su bili do prije dvadesetak, pa i manje godina. To vrijedi ne samo za povjesničare, nego za sve medieviste. Možda je glavni hendikep naše historiografije razmjerno malen broj istraživača i nedostatak infrastrukture u obliku hrvatskih povijesnih instituta u važnim inozemnim središtima. Ono što imamo u Rimu i Beču vezano je uz Crkvu, a trebalo bi biti zadaća države i ministarstva znanosti.

Vjerujem da bi se u Zagrebu mogao stvoriti centar međunarodne suradnje. Uostalom, već imamo Centar za istraživanje antike i srednjeg vijeka, koji je ipak više usmjeren na povijest umjetnosti i arheologiju, pa bi njegovu djelatnost trebalo proširiti. Nadam se da se odlaskom prof. Miljenka Jurkovića u mirovinu centar neće ugasiti.

Kakvo je Vaše iskustvo rada na Srednjoeuropskom sveučilištu? Kako se ta institucija „provodi“ posljednjih godina?

Rad na Srednjoeuropskom sveučilištu jedno je od najboljih iskustava koje sam imao u profesionalnom životu. Atmosfera je bila srdačna, imao sam priliku družiti se s odličnim mađarskim kolegama, među kojima bih istaknuo Jánosa Baka i Gábora Klaniczaya, ali i mnogim drugim povjesničarima iz čitave Europe, SAD-a i Kanade. Bilo je to sveučilište na kojem sam kao profesor učio kao da sam i sâm student. Osim toga, Odsjek za medijevalne studije imao je sjajnu knjižnicu o kakvoj smo mi mogli samo sanjati (u međuvremenu se naša situacija ipak promijenila nabolje, ali je njihov proračun za knjige i časopise i dalje sigurno znatno veći od našega). Više puta sam već istaknuo da je hrvatska medievistika, a u određenoj mjeri i historiografija uopće, zahvaljujući CEU-u napravila velik metodološki i metodički skok. To je sveučilište, kako mu i ime kaže, doista bilo srednjoeuropsko, s najviše studenata iz bivših socijalističkih zemalja koji su mogli doći na studij zahvaljujući izdašnim stipendijama. U zadnje vrijeme sveučilište je doživjelo promjene uzrokovane pritiscima iznutra i izvana. Zbog nesretne politike Viktora Orbana napokon se većim dijelom moralo preseliti u Beč, ali je i zbog unutarnje politike promijenilo svoj srednjoeuropski karakter u nastojanju da privuče studente iz Azije, pošto oni imaju novaca za plaćanje studija. Smanjene stipendije, skuplji grad, gubitak samostalnosti Odsjeka za medijske studije koji je stopljen s Odsjekom za povijest, orijentacija na bliskoistočne i dalekoistočne teme, odlazak nekih profesora i administratora – sve je to utjecalo da CEU danas nije ono što je bio u vrijeme kada sam tamo radio, što me žalosti. Osobno s tamošnjim kolegama gotovo i nemam kontakta.

Pred sam kraj, nakon Vaše duge i bogate karijere, možete li pružiti nekoliko savjeta mlađim kolegama koji tek ulaze u svijet historiografije?

Savjetovao bih svima koji se misle baviti znanstvenim radom da istražuju ono što ih stvarno zanima, a ne ono za što misle da je moderno ili probitačno (fi-

nancijski ili karijerno). To je temeljni preduvjet kvalitetnog znanstvenog rada, a sve ostalo slijedi iz toga. Također bih savjetovao da istraživači moraju biti marljivi i bez zaziranja od objavljivanja svojih radova. Tko ne misli ozbiljno se baviti istraživanjima i svoje rezultate publicirati, neka ne zauzima radna mjesta ljudima koji bi htjeli ozbiljno raditi. Napokon, i sami će biti nezadovoljni i neispunjeni, a onih koji neopravdano drže radna mjesta na fakultetima i u institutima ima, nažalost, previše. I treći savjet: nemojte se zatvarati u svoje bjelokosne kule jer je zadaća istraživača komunicirati s javnosti, iznositi svoje stavove i stajati iza svog mišljenja. Nemojte prilagođavati svoje stavove drugima i nemojte se odricati svojeg „ja“ radi oportunizma. Nastojte ne biti znanstveni aparatčiki, budite intelektualci. I čitajte, čitajte.

Imate li kakvih planova za mirovinu? Nastavljate li s radom kao i dosada ili ćete se ipak malo odmoriti?

Svakako ću se odmoriti što se tiče nastave jer je više neće biti, osim možda ponekog predavanja tu i tamo. Namjeravam i dalje raditi, ali sada planiram doista raditi samo ono što me trenutačno zanima. Hoću li u tome uspjeti ili ću i dalje popuštati pred sirenskim zovom raznih konferencija i zbornika, to ćemo tek vidjeti.

Hvala Vam na ovom razgovoru!

prof. dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus (Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu):

S profesorom Budakom sreća sam se, kao i većina čitatelja časopisa *Pro tempore*, u svojim studentskim danima na Hrvatskoj povijesti srednjeg vijeka. U to vrijeme bila su to dva predmeta: Hrvatska povijest ranog srednjeg vijeka koju je predavao profesor Budak u zimskom semestru prve godine četverogodišnjeg studija, dok je u ljetnom semestru razvijeni i kasni srednji vijek (Hrvatsku povijest srednjeg vijeka II.) predavao profesor Raukar. Sklona sam zaključiti da je profesor tada bio manje „opasan“ nastavnik nego što su ga doživljavale kasnije generacije – ili smo mi bili marljiviji studenti. U svakom slučaju više smo čitali. Popis literature obuhvaćao je više knjiga, možda i desetak. Jednopedmetnim studentima držao je i seminar na kojem smo raspravljali o temama koje smo do tada, učeći iz udžbenika, doživljavali kao nešto fiksno – porijeklo Hrvata, kralj Tomislav... Čini se kao da je taj kolegij bio prvi koji nas je upućivao kako se pristupa izvorima, kako nastaju različite interpretacije. Kao i kasnije cijenio je kad bi se netko potrudio razmišljati i iskazivati svoj stav, iako se većina nas (barem ja) u početku prilično bojala da nešto glupo ne bubnemo. Profesorova predavanja bila su dobro strukturirana, imao je taj malo „njemački“ karakter. Odmah se pokazalo da perfektno govori njemački i engleski. Meni je najviše ostalo u pamćenju kad je održao predavanje o povijesti Vukovara nekoliko dana prije pada tog grada ujesen 1991. Svi smo se osjećali deprimirano tih dana i to mi je ostalo u pamćenju kao neki čin otpora – sve što smo mogli učiniti tada jest očuvati pamćenje o povijesti grada. Sjećam se kako je vladala tišina u predavaonici.

Profesor Budak bio je u grupi tada razmjerno mladih profesora koji su pokrenuli i društvo i časopis *Otium* koji su se bavili poviješću svakodnevice, što je tada bilo nešto posve novo. Više nas studenata također se uključilo u rad Društva. Uz predavanja Društvo je organiziralo i izložbe, tribine, maskenbale... Tu se uočila još jedna osobina profesora Budaka – dobrog organizatora i „menadžera“, što se kasnije dokazalo i dok je bio dekan Filozofskog fakulteta. Društvo *Otium* funkcioniralo je dok se on imao vremena time baviti. Također smo stekli dojam da je profesor jedan od nekoliko hrvatskih profesora koji su vrlo aktivni i u međunarodnoj historiografiji – posjećuje konferencije, prati literaturu, ima kontakte sa stranim znanstvenicima.

S obzirom na to da se profesor Budak bavio urbanom poviješću upitala sam ga da mi bude mentor, premda se radilo o ranonovovjekovnoj temi. Tad sam mislila da ću se baviti tim razdobljem jer su nam govorili da je to najmanje istražen period hrvatske povijesti. Profesor Budak valjda je bio zadovoljan diplomskim i vidio da imam interesa za istraživački rad, pa me pozvao da se prijavim na magisterij na Odsjek za srednjovjekovne studije na Srednjoeuropskom sveučilištu (Central European University – CEU) u Budimpešti, na kojem je i on djelovao kao nastavnik. I tako sam završila na srednjem vijeku. Tamo sam kasnije i doktorirala, također pod njegovim mentorstvom. To je bio jedan prozor u svijet kroz koji su nove ideje i metodologija dolazile u hrvatsku historiografiju. Mislim da je profesoru Budaku to bio i svojevrsni testni

teren za mlade potencijalne znanstvenike. Malo bi nas gurnuo u vatru. Ako bi ocijenio da smo se uspjeli snaći i napisati radove koje su dobro ocijenili i njegovi kolege tamo, trudio se da nam otvori vrata u hrvatskim institucijama. Međutim nije nas, hrvatske studente, držao kao neki njegov tabor i leno, već bi poticao i suradnju s drugim nastavnicima iz raznih zemalja. Nakon magisterija, dok sam još bila na doktoratu, postala sam i znanstveni novak te počela predavati na njegovom predmetu dok je on bio dekan. To je bilo prilično zahtjevno za mene jer sam vrlo brzo preuzela mnogo obaveza. Ipak, bilo je očito da je on svoje dekanske mandate dobro iskoristio za opće dobro (usudila bih se reći da su tu njegove menadžerske sposobnosti došle do punog izražaja): pokrenuo je gradnju nove knjižnice koja je ujedinila sve dotadašnje odsječke, osigurao sredstva za prve godine gradnje te prilagodio cijelu zgradu za potrebe studenata s invaliditetom. To je bilo zaista napredno i vizionarski za ono vrijeme. Usudila bih se reći da je tim potezom ukinuo svojevrsni aparthejd prema mladima s invaliditetom koji je postojao u visokom obrazovanju.

Profesor je uvijek poticao mlade da odlaze u inozemstvo na specijalizaciju, da sudjeluju na konferencijama te je u okviru svojih projekata nastojao osigurati sredstva za to, što nije baš bila praksa većine voditelja projekata. U ulozi „šefa“ bio je zahtjevan u smislu držanja puno predavanja i očekivanja da se kontinuirano pišu radovi – bio je u tome pomalo nemilosrdan („nismo mi socijalna ustanova“). Nije baš imao razumijevanja za kolege, ni starije ni mlađe, za koje je smatrao da ne zadovoljavaju kriterije koje je postavio. Međutim, za razliku od iskustva koje su imali neki moji prijatelji i znanci sa svojim šefovima u znanstvenom sektoru, nikad nije očekivao da supotpisuje radove mladih kolega. Sjećam se kako sam bila u šoku kad sam čula da su ti „zajednički“ radovi u kojima asistenti zapravo pišu radove za šefa u nekim strukama i institucijama uobičajena praksa jer mi je uopće bilo nepojmljivo da bi profesor Budak to ikad tražio od mene.

Jedna od stvari po kojima je isto bio upečatljiv bila je njegova energija – na konferencijama i ekskurzijama bio je u stanju dugo ostati budan, volio je razgovor, šalu, ples, a ujutro bi u 7 sati bio spreman nastaviti s radom i, naravno, očekivati to od drugih. Pretpostavljam da je on opet smatrao da ja patim od neke vrste narkolepsije jer sam mogla zaspiti na stolcu. Znao bi reći da onaj koji je dosadan dosadno i piše. Trebam napomenuti da je profesor Budak uvijek zadržao i jednu profesionalnu distancu – nikad nismo prešli na ti, ali mislim da je to možda i dobro za jedan dobar kolegijalan međugeneracijski odnos.

dr. sc. Trpimir Vedriš, prof. (Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu):

Nekoliko sasvim subjektivnih uspomena povodom dva desetljeća suradnje

Ništa iz moje osobne i obiteljske povijesti nije upućivalo na mogućnost da bih mogao postati asistent i dugogodišnji suradnik prof. Nevena Budaka. Svi koji nas dobro poznaju razumjet će o čemu govorim. U ulozi profesora *Budak* je u mojem studentskom okruženju bio na glasu kao zanimljiv predavač, inteligentan, strog, možda i za studente pomalo opasan. I ne nevažno, kako je primijetio moj prijatelj – zapravo *duhovit tip*. Prvi ispit koji sam položio (i zaslužio pivo s kobasicama od oca) bila je Hrvatska povijest srednjeg vijeka koju

sam položio, kako se to tada zvalo, *na predroku*. Iako će taj ispit za mene imati na neki način simbolično značenje, profesora zacijelo nisam fascinirao jer se nećkao bi li me ocijenio dobrim ili vrlo dobrim. Sretna okolnost bila je to što su dvije kolegice koje su tog popodneva sa mnom ušle u C-115 bile toliko loše da sam u njihovom društvu zacijelo morao zvučati sasvim pristojno. Nakon toga naši su se putevi na neko vrijeme razili. Četiri-pet godina kasnije, nakon što je profesor kod kojeg sam isprva želio pisati diplomski rad, izbrisavši me iz svoje male bilježnice, zaboravio na mene, odlučio sam se, usprkos upozorenjima, zamoliti profesora Budaka za mentorstvo. Tema koju mi je predložio ne samo što će mi godinama kasnije poslužiti za okladu (Čehovljeva puška!) već će postati jezgrom mog znanstvenog interesa tijekom budućih dvadeset godina. Predložio mi je, tom prigodom, da se pozabavim kultom svetaca štovanih u zadarskoj katedrali. Dotad sam jedva naslućivao da bi kult svetaca mogao biti ozbiljnim predmetom znanstvene historiografije, a još sam manje imao predodžbu o profesorovu angažmanu na Srednjoeuropskom sveučilištu odakle je – kako ću godinama kasnije saznati – zacijelo i potjecao njegov interes za takove teme. Uglavnom, prijedlog sam prihvatio i opet na nekoliko godina nestao iz njegova života.

Počeo sam za vlastiti užitak studirati filozofiju i usput sam pomalo pisao diplomski rad. Moja poslovna očekivanja u to su se vrijeme još donekle vrtjela oko crtanja, a najudaljeniji horizont karijere bilo je nastavničko mjesto u kakvoj zagrebačkoj gimnaziji. Povijest sam oduvijek volio, no daleko od toga da bi mi bila jedina ljubav (očita poveznica između nas dvojice). Iako nisam imao previsoko mišljenje o svojim sposobnostima, niz neobičnih poduhvata doveo je do toga da sam stupio u dodir s tada najnovijim rezultatima medievistike i napisao diplomski rad za koji sam želio da bude dostojanstveni oproštaj od studija povijesti. Iako mi se nije činilo da je posebno oduševljen, profesor me nakon uspješne obrane pozvao da mu se javim „nakon ljeta“. Veselio sam se tomu nadajući se da bi mi mogao naći kakav posao preko student-servisa, a možda čak i kakvo zamjensko mjesto u gimnaziji. Razmišljajući danas o tom susretu u rujnu 2002. moram reći da – kako to već biva s uspomnama kad ih tijekom vremena oboji sepijom – događaj poprima pomalo mitske konture. Naime prof. Budak tom me prigodom upitao zanima li me srednji vijek, na što sam, ponajprije kao vjeran čitatelj *Princa Valijanta* i ljubitelj J.R.R. Tolkiena, odgovorio potvrdno. Potom me upitao bih li radio za njega na projektu, na što nisam odgovorio jer nisam imao predodžbu o tome što bi značilo raditi za njega i o kakvom je projektu riječ. Štoviše, nakon nekoliko trenutaka zbunjenosti odgovorio sam mu ne bi bilo pametno zaposliti me jer bi to za njega bio „mačak u vreći“ dodajući „da me uopće ne poznaje“. On je na to stavio ruku na moj diplomski i rekao da ga zanima samo to. Nikad nisam saznao što je tada točno mislio i kako je došao na ideju da mi ponudi posao. No, reklo bi se, *the rest is history*. Kako god bilo, tad sam odlučio da ću mu ostati zahvalan za tu gestu – ma kakve razlike postojale između nas i u kakve god nas uloge život jednog dana doveo.

Već iduće jeseni s njegovom sam preporukom otputovao u Budimpeštu upisati studij na Srednjoeuropskom sveučilištu. Iduće godine sam se vratio u Zagreb u svojstvu znanstvenog novaka na projektu pri Zavodu za hrvatsku povijest. Od početka mog radnog odnosa na Filozofskom fakultetu ovo se ljeto

napunilo dvadeset godina što ovom osvrtu daje i određenu jubilarnu notu. Iz perspektive života na Odsjeku za povijest mnogo toga mi je sad jasnije nego što mi je onda bilo, što je za mene bila sretna okolnost. Idućih nekoliko godina pomalo sam ulazio u asistentski staž provodeći više vremena u Budimpešti nego u Zagrebu. Ne bez nelagode s vremenom sam shvatio da je malo tko imao tako ugodnu inicijaciju u akademski život. Pošteđen niza obaveza i aktivnosti koje sam držao gnjavažom zaista sam se mogao posvetiti istraživanju i radu na doktoratu. Općenito, gledajući unatrag, ti su prvi dani nagovijestili narav naše suradnje tijekom iduća dva desetljeća. Nisam se petljao u profesorov posao, on se nije petljao u moj. Tada zacrtana „podjela obveza“, makar i neizrečena, obojici nam je očito odgovarala. Nije me zanimala „fakultetska politika“, a oko one velike se zacijelo uglavnom ne bismo složili. No suradnja „na području znanosti“ – od nastave preko istraživanja i pisanja sve do organizacije konferencija i izdavaštva – funkcionirala je, rekao bih, fantastično. Za ilustraciju tog odnosa može zgodno poslužiti naš razgovor prigodom pokretanja novog (mojeg!) kolegija Povijest kršćanstva u srednjem vijeku. Kad sam profesora Budaka upitao namjerava li doći poslušati što i kako predajem (umirao sam od straha od te mogućnosti) odgovorio mi je da ne namjerava, a njegov jedini savjet bio je „samo neka ne pričam bedastoće“.

Gledajući unatrag na protekla dva desetljeća ne mogu ne biti zahvalan profesoru Budaku za to što mi je, sasvim neočekivano, otvorio vrata akademske zajednice, omogućivši mi da s vremenom i sam nađem svoje mjesto u toj neobičnoj građevini. Time ne samo što me usmjerio u područje koje je dugo vremena bilo historiografski prilično zanemareno već je svestrano pomagao napredak u njegovu istraživanju. Podržavajući uvođenje niza kolegija iz povijesti kršćanstva u srednjem vijeku i konkretno podupirući djelovanje Hrvatskog hagiografskog društva otvorio je u hrvatskoj znanosti prostora brojnim temama i aktivnostima za koje to mnogi od njega ne bi očekivali. To me pak dovodi i do prigode da ispunim dug prema Čehovu. Naime oklada s početka ovog teksta odnosila se na obećanje da ću intervju za *Glas koncila* započeti izjavom kako je upravo prof. Budak bio taj koji me nagovorio da se počnem baviti svecima i hagiografijom. On je pak bio uvjeren, zacijelo u svjetlu svoje uloge u pokušaju revizije Vatikanskih ugovora i sličnih okolnosti, da tadašnji glavni urednik neće dopustiti objavljivanje takvog teksta. Okladu je, na moje zadovoljstvo, izgubio, ostajući ipak zacijelo najzaslužniji od mojih profesora i kolega za razvoj moje sveučilišne karijere. Je li tim neobičnim izborom učinio uslugu hrvatskoj povijesnoj znanosti prosudit će drugi. Iz sasvim osobnog ugla dvadeset godina naše dosadašnje suradnje pamtit ću vrlo dinamičnim i plodonosnim razdobljem. Povrh svega uravnotežen odnos u kojem su, barem kako sam ja to shvaćao, poštovanje i ležernost bili podjednako važni od samih početaka naše suradnje nije promijenio. Svi koji nas dobro poznaju znaju koliko smo različiti: od astroloških konstelacija preko privatnih interesa, filozofskih uvjerenja i sve do političkih. No vjerujem da je naša suradnja, izgrađena i njegovana unutar intelektualnih okvira koje su stari nazivali *paideia*, svoje dublje korijene imala u onome što bi Zagrepčani nekad opisali nazivom *kinderštube*. Naime ugodna atmosfera koja je vladala u sobi C-115, primijetio je naš zajednički poznanik, svjedočanstvo je o tome kako bi trebali izgledati uljuđeni odnosi u našem društvu. A to zacijelo i nije tako mala stvar.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 19 2024.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIX, broj 19, 2024.

Glavna i odgovorna urednica
Tijana Vokal

Zamjenica glavne urednice
Ivana Đorđić

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Urednici pripravnici
Klara Miholić
Ivan Moškato
Patrik Smolak

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Klara Miholić
Ivan Moškato
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Patrik Smolak
Ruben Prstec
Matija Pudić
Tijana Vokal

Tajnik Uredništva
Adrian Filčić

Recenzenti
dr. sc. Damir Agićić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Aleksandra Golubović
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Ivica Šute
dr. sc. Nikola Tomašegović

Lektura za hrvatski jezik
Lorenia Jantolek
Martina Prosen
Lucija Rak
Josipa Skenderović
Gabrijela Soldan
Jakov Zidarić

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Boris Bui, FF press

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o., Zagreb

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrdnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>